

Aki az iskolában nem tanult meg írni-olvasni: Freer Spreckley élete Summerhillben és utána

január 27, 2013

Részlet Hussein Lucas *After Summerhill* c. könyvéből

1955-63

Summerhill leghevesebb vitákat kiváltó ismertetőjegye kétségkívül a kényszer – avagy akár a manipulálás – teljes hiánya, már ami a tanórákra járást illeti. Hátterében az a teljesen érthető szülői aggodalom áll, hogy megeshet, a gyerek végül teljesen írástudatlanul hagyja el az iskolát, és így hatalmas hátránnyal indul neki az életnek. Freer Spreckley életpályája azonban kiválóan példázza Summerhill pedagógiai filozófiájának helyénvalóságát. Freer saját bevallása szerint, igazi bajkeverő volt az iskolában, és úgy hagyta el Summerhillt, hogy sem írni, sem olvasni nem tudott. Mégis olyan mozgalmas és érdekes életpályát futott be, amiről sokunk legfeljebb álmodni mer. Amikor először találkoztam Freerrel, a negyvenes éveiben járt; igen jóvágású férfi, de feje már őszbe hajlott, friss házas volt akkor egy ex-summerhilli tanárral, Sallyvel, akivel egyik visszalátogatása alkalmával ismerkedett meg. Ekkor Nottingham csendes külvárosában éltek első gyermekükkel. Otthonuk tömve volt a Freer utazásai során összegyűjtött szuvenírekkel, és azokkal a könyvekkel (főleg szakmai tárgyúakkal), amikből akkor tanult meg olvasni, mikor a húszas évei elején végre rászánta magát.

Kifejezetten nehéz volt elképzelni, hogy ez a szeretetreméltó, kiegyensúlyozott férfi valaha majdhogynem rémálma volt a summerhillieknek. Nem lepett meg az a tény, hogy édesapja

révén „felsőbb középosztályi” származású, de valaha ez nem mindenkinek volt ilyen kézenfekvő. Egyik summerhilli kortársa például így nyilatkozott vele kapcsolatban: „Amikor megláttam Freert, az volt a benyomásom, hogy az elképzelhető legostobább, legműveletlenebb környezetből jött”. Freer tekinthető Neill elvei legszebb igazolásának; rajta láthatjuk, milyen erős gyógyító erővel bír a szabadság és a szeretet. Itt meg kell jegyezni, hogy több olyan Summerhillbe járt emberrel – kifejezetten gyakorlatias, józan emberekkel – beszéltem már, akik esküdtek rá, hogy Summerhill közbelépése nélkül a börtön vagy elmegyógyintézetek rácsai mögött kötöttek volna ki.

Freer Spreckley édesanyja kelet-londoni munkáslány volt, aki fia két éves korában meghalt. Apja, David Spreckley, vagyonos katonacsaládból származott; felmenői legalább a tizedik generációig bezárólag katonatisztek voltak. A Freer keresztnév a család skandináv eredetét volt hivatott hangsúlyozni, nem pedig –ahogy azt feltételezhetnénk – édesapja fiába vetett reménységét[1]. A Freer név generációkon át csak második keresztnévként szolgált a Spreckley dinasztiában, de az apa, mint annyi sok más téren is, szakított a tradícióval. Talán köze van ennek az újításnak David lázadó mivoltához, ami akkoriban a középosztálybeliek körében egyre divatosabbá vált. Eredetileg a Sandhurst[2] hivatásos tisztje volt, de a háború kitörése előtt nem sokkal kilépett a szolgálatból, lelkiismereti okokra hivatkozva. A család azon nyomban kitagadta.

A háború alatt David egy kommunában élt, ami bevezette az egészséges reformtáplálkozást szokásai közé. A háború után egy ideig színészkedett a West Enden, aztán nem sokkal felesége halála után elhagyta Londont, és utazó könyvárusként kereste kenyerét; főleg a biogazdálkodás témában árulta könyveit. Freer beutazta Angliát apjával, aki főiskolákon és mezőgazdasági kiállításokon bővítette tudását. Ideig-óráig Freer is járt iskolába. „Valahogy nem jöttem ki a gyerekekkel

az iskolai környezetben, apám pedig sosem erőltette, hogy menjek be. Nem tudtam írni-olvasni, ami nyilván hozzájárult az elszigeteltségemhez.”

Amikor Freer úgy hat-hét éves lehetett, apja új partnere hozzájuk költözött. „Ezt nagyon nehezményeztem – ekkor vitt el apám engem Summerhillbe, bár már előtte is tervezte ezt a fordulatot.” Davidnek nem volt vagyona, így meggyőzte a helyi önkormányzatot, hogy fizesse ki helyette a tandíjat. Freer rettegett az elválástól. „Nem kifejezetten emlékszem ezekre az időkre jól, de visszatekintve, Wilhelm Reich önfelfegyverzési elméletét alapul véve, az az érzésem, hogy csak azért nem akartam elmenni otthonról, mert ki akartam védeni, hogy sebezhetővé váljak.”

Az első napokról azonban Freer emlékei ma is élénken élnek. „Apám elment Neillel egyeztetni, én meg ott bolyongtam totálisan elveszve a kertben. Akkor egy gyerek hívott, hogy menjek focizni velük a hallba, és ettől kezdve már otthon éreztem magam. Valójában, inkább csak iskola-honvágyat éreztem, amikor apámékhöz hazamentem.”

Bár Freer vegetáriánusként nőtt föl, hiszen apja a legelső vegán életformát folytató emberek közé tartozott az országban, Summerhillben már fogyasztott húst. „A summerhilli étkeztetés remek volt – ismeri el Freer – friss hús és zöldségek, feketekenyér és rengeteg tej.” Summerhill ebben a tekintetben is úttörőnek számított. „Abban az időben egy átlagos pékségben nem igen lehetett barna kenyeret kapni.”

Freer életében először találkozott olyan gyerekekkel, akiket csak egyik szülőjük nevelt. „Az 1950-es években ez még ritkaságszámba ment. A társadalom megvetette az effajta családmódellet. Még az apám is. De Summerhillben ez teljesen normálisnak számított.” A gyerekek összehasonlították családi körülményeiket, és fesztelenül beszélgettek róla. „Néhányuk kerek-perec kimondta, hogy utálja a szüleit. Azok a szülők nem is nagyon látogatták a gyerekeiket. Az úgynevezett problémás

gyerekek egy csapatba is verődtek.”

Freer klikkje csupa szétzilálódott családok nehezen kezelhető gyerekeiből állt; főleg jó anyagi helyzetben lévő középosztálybeli családokból. „Azt hiszem, hogy sokak ezek közül nem küldték volna el Summerhillbe a gyerekeiket, ha a család egyben marad, bár magával az iskolával nem volt semmi bajuk.”

Freert nem érdekelték a tanórák, csak a kézműves foglalkozásokon vett részt, mint pl. kötés, varrás (ami Summerhillben egyáltalán nem számított a lányok kiváltságának), agyagozás, réz-verés (Neillel) és famegmunkálás töltötte ki mindennapjait. „És folyton bicikliket bütyköltem.” Neill fogadott fia, Peter Wood – nagyszerű korongozó, aki Bernard Leachtól tanulta a mesterséget – vezette az agyagozó foglalkozásokat, és Freer különösen kivált a társai közül ezen a téren.

Harry Hering, a művészettanár, lelkesen buzdította, hogy a fiú sokat rajzoljon és fessen. „Ezek mind nagyon jó tanárok voltak, főleg azért, mert értettek a szakmájukhoz. A gyerekek eleinte csak figyelték, mi mindent csinálnak a felnőttek, és közben ők is kedvet kaptak hozzá.” Röviden, ezek mind elsősorban lelkes művészek voltak, akik szabadon kiélték művészi hajlamaikat, attól függetlenül, hogy akadt-e bárki, aki akart volna hozzájuk csatlakozni tevékenységeikben. Vagyis ezeket a készségeket igazából a tanárok nem tanították, hanem a gyerekek egyszerűen ellesték és elsajátították őket. Valami ilyesmi mondható el a summerhilli erkölcsökről is. Nem tartott senki vallás vagy erkölcsörát, a morált a mindennapok gyakorlata, az élet nevelte a gyerekekbe.

Freer a rézverő foglalkozásokon kívül járt Neillhez matematikaórákra is, ahol a fejben számolásra összpontosítottak, a keretet pedig egy történet adta, amiben rengeteg szám szerepelt, és egy számtanpéldával végződött. Freer szerint ezt manapság felzárkóztató órának bélyegeznék.

„Engem nagyon szórakoztattak a történetek, és mindig jól ki tudtam számolni a feladatokat.” Valószínűleg ez volt első és egyben utolsó kapcsolata Freernek a tudományokkal.

Freer úgy emlékszik, hogy Neillt minden gyerek nagyon kedvelte. „Mindig ott volt köztünk, észrevétlenül. Nem tolakodott be soha a gyerekek felségterületére, de mégis határozottan lehetett érezni a jelenlétét, és ez mindenkinek a kedvére volt.” Freer Neillel főleg a magánóráin került közelebbi kapcsolatba. „Jó sokat jártam hozzá. Próbált rávezetni, hogy képes legyek kimondani az érzéseimet. Beszél elvált, vagy az én esetemben halott szülőkről, és rákérdezett nyíltan, mit érzek ezzel kapcsolatban. A szülők nagy része akkoriban nem tárgyalt meg ilyesmiket a gyerekeivel; az én apám például soha nem beszélt velem ilyesmiről. Manapság talán már szabadabban kezelik ezt a témát.” Mostanság ezeket a témákat inkább a nevelőtanáraikkal beszéljük ki a gyerekek, de akkortájt ezt a témát Neill „kezelte”. „Ezeket a rövid csevegések számomra sűrű homályba burkolóztak. Igazából szinte nem is tudatosult bennem, hol vagyok, mert mindig nagyon rövid ideig tartottak, és mert a többiekkel ilyesmiről sose beszélünk. Ugyanakkor amilyen rövidek voltak, olyan katartikusak is – tökéletes terápia volt. Eleinte azt hittem, ezek a „magánórák” kötelező jellegűek, ezért lázadoztam ellenük, de aztán egyszer meghallottam, ahogy egy társam meséli, mennyire várja, hogy végre mehessen Neillhez, és akkor én is rájöttem, hogy szeretek oda járni.”

Mint oly sokan mások, Freer is nagyon élvezte a heti gyűléseket. „Sőt, még ma is szeretek gyűlésekre járni! Alkalmat ad egy kis érdekesítő eszmecsere – intellektuálisan ösztönzőleg hat rám. A gyűlésen kívül sosem alakultak ki ugyanolyan beszélgetések, viták. A gyűlésen a gyerekek okosan és objektíven mérlegeltek, míg azon kívül teljesen szubjektívek voltak. Akár szavazhattunk a legjobb barátunk ellen is, mégse éreztük később úgy, hogy elárultuk volna őt, és egyikünkben sem maradt harag vagy neheztelés a

másik iránt. A gyerekekben még megvan az a képesség, hogy teljesen tárgyilagosak tudnak maradni. Ezt sose tapasztaltam azokon a közös döntéshozó értekezleteken, amiken azóta részt vettem – ezeken a felnőttek sosem voltak képesek elvonatkoztatni személyes érintettségüktől.”

Csak úgy, mint a moralitást, a demokráciát sem tanulták, hanem a gyakorlat során sajátították el. „Már az előtt is nagyon élveztem a gyűléseket, hogy megszólaltam volna rajtuk. Nagyon szórakoztató volt már a puszta hallgatásuk is. Némelyik idősebb gyerek lehengerlően tudott megnyilvánulni. Volt ott négy testvér, mind idősebbek nálam, Saundersnek hívták őket, akik kitűntek a többiek közül, mert száz százalékgig megbízhatóak és nagyon racionálisak voltak; mindenki felnézett rájuk emiatt. Ahogy ők érvelni tudtak, az volt nekem az etalon, főleg Mervyn Saundersé.”

A hetenként üléselő bíróság Freer esetében különösen hatékonyak bizonyult. „Én mindig téma voltam. Egyszer Johnny Condonnal rajtakaptak minket, hogy kávé és cukrot csórnk az éléskamrából. Az volt a büntetés, hogy a félév végéig minden héten saját kávé és cukor-porciót kellett kapnunk. Minden héten egyszer hatalmas csomag várt minket az ajtónk előtt, és érdekes módon egy idő után annyira lelkipurdalásunk lett emiatt, hogy magunk kértük, hogy vonják vissza a ránk kiszabott „büntetést”. Úgy éreztük, eleget bűnhődtünk. Nagyon nagy hatással volt ez az epizód a gondolkodásomra. Elindított azon úton, hogy ráeszméljek, a dolgok nem feketék vagy fehérek, hogy az emberi elme iszonyúan összetett. Johnnyval alaposan kiveséztük a történeteket. Tizenegy évesek voltunk ekkor.”

Freer úgy gondolja, ilyesmiknek gyakrabban kéne megtörténnie, általában a világban. „Muszáj a gyerekek tudomására hozni, hogy attól még, hogy rossz fát tettek a tűzre, még szeretik őket. A kemény kézzel megtorolt csínytevések csak még több kárt okoznak. El kell választani a tettet az embertől.” A Legyek ura stílusú vadállati igazságszolgáltatással

ellentétben (ne feledjük, a szigetre vetett gyerekek tekintélyelvű közegből jöttek), jegyzi meg Freer, Summerhillben mindig nagyon felvilágosult büntetéseket eszeltek ki. „Legtöbbjük olyasmi volt, hogy fel kellett ásni a kertet vagy megpucolni az ablakokat. Amikor megkaptuk a büntetésünket, zokszó és büntudat nélkül elvégeztük a feladatot. Az egymás iránt érzett érzelmek ettől nem változtak meg.”

Egy olyan esetre emlékszik csak, ami az egész közösség haragját kivívta. „Egy amerikai fekete lány és egy fehér déli államokbeli fiú egyszerre érkezett Summerhillbe. Attól tartok a fiú nehéz előítéletekkel teli bőröndöket hozott magával otthonról. Elég az hozzá, hogy egy hevesebb vitában leniggerezte a lányt. Mindenki teljesen megdöbbsent. A rasszizmus soha nem születik együtt az emberrel. Eddig ilyesmi nem fordult elő nálunk. Szélsőségesen antiszociális tettek értékelték ezt a beszólást mindenki. Soron kívüli ülést hívtak össze, ami olyan meggyőző erővel hatott a fiúra, hogy otthon aztán ő kezdte jó útra téríteni a saját szüleit.” Summerhill egyszerűen nem enged teret az efféle viselkedésnek és moralitásnak.

Minden iskolában, főleg a bentlakásosokban előfordul a lopkodás, de Freer úgy érzi, Summerhillben kifejezetten a tetten volt a hangsúly és nem az eredményen. „Versenyeket rendeztünk, hogy ki tud észrevétlenebbül csenni. Egy közeli édességboltban egész portyákat rendeztünk. A tulajdonos mindig próbált újabb és újabb önvédelmi trükköket kifundálni, mi meg újabb és újabb stratégiákat, hogyan járhatnánk túl az eszén. Az egyik ilyen versenyben az volt a feladat, hogy úgy kellett elcsórni valamit, hogy egy szál fürdőgatyában és gumicsizmában mentünk be az üzletbe.” Igen magas volt a sikerességi ráta. Senkit nem kaptak el. Ez persze a kisebb gyerekek mókája volt. Mire az iskolát kinőtték, emlékszik Freer, mindenki kinőtt ebből a gengszter-korszakból is. Mindez Homer Lane azon teóriáját látszik alátámasztani, mi szerint a kisgyerekek

lopkodása inkább csak játék számukra. Ha ez a tendencia megmaradt valakiben, azt ő „félresiklott társas energiá”-nak hívta.

Freer inkább gyakorlatias dolgokkal töltötte idejét továbbra is. Tizennégy éves korában egyik barátjával bicikliszerelést vállalt Summerhillben. „Kábé egy féléven át csináltuk. Néhány különórát vettem angolból is Harrytől, de rendesen sem írni, sem olvasni nem tanultam meg Summerhillben. Ezzel eléggé egyedül voltam, hiszen a legtöbb idősebb gyerek bejárt az órákra és szorgalmasan tanult.”

Tizenöt évesen, Freer élvezte az élet örömeit és esze ágában sem volt elmenni az iskolából. „Nem is jutott nagyon eszembe az elválás, úgy gondoltam 17 éves koromig még maradhatok. Akkor már réges-rég nem loptam, kifejezetten társas lény lett belőlem, minden bizottság munkájában részt vettem. Emlékszem, egyöntetűen megszavaztak az Évvégi Bizottság vezetőjének, ami nagy presztízst jelentett és ez nagyon jól esett nekem. Azt jelentette, hogy nem csak elfogadott teljesen a közösség, de meg is bízott bennem.” Ám egy nap Neill félrehívta a fiút és közölte vele, úgy érzi, Summerhill már nem tehet érte semmi többet. Ő, a többséggel ellentétben, nem készült semmilyen vizsgára, de elég talpraesett és magabiztos volt ahhoz, hogy a problémáin egyedül is felül tudjon kerekedni. Ideje volt tovább lépnie. „Ez teljesen kiborított akkor. De visszatekintve úgy érzem, Neill jó döntést hozott akkor.”

Summerhill után

Az égvilágon semmilyen elképzelésem nem volt arról, mit rejteget a külvilág számomra, vagy mihez kezhetnék benne. Apám akkoriban kezdett bele egy lakókocsi-építő üzletbe és az egyik sofőr elejtette nekem, hogy „Tök jó, amíg benn vagy, de mi lesz, ha menned kell?” Ezt ki is tárgyaltuk a barátaimmal,

és arra jutottunk, hogy másoknak is sikerült valahogy megélni a nagyvilágban – hiszen sok visszajáró ex-summerhilli diákot láttunk már életünkben – hát nekünk is fog.

Így aztán visszatértem Huntingtonba, apám lakókocsijába. A külvilággal való első találkozásom borzalmas sokként ért, főként az emberek élethez való hozzáállásán döbbsentem meg. Az értékrendjük valahogy nagyon távol állt tőlem, és olyan torznak tűnt. Néhány huntingtoni sráccal jártam egy helyi táncos helyre, és rettenetesen megdöbbsentett a szexhez és nőkhöz való viszonyuk. A lányokat ribancoknak tekintették; strigulákat húztak minden „hódításuk” után, és ez minél könnyebben ment, annál nagyon ribancnak tartották őket. Sóvárogtak utánuk, de ugyanakkor mélyen le is nézték őket. Arra jutottam, hogy a lányokkal kapcsolatban ez az uralkodó szemlélet. Az első munkám során tévé-antennákat szereltem fel, és közben sokat beszélgettem a kliensekkel lányokról – ugyanezt a hozzáállást tapasztaltam: a vágy és megvetés elegyét. Summerhillben viszont a női nemet teljes tisztelet övezte. Nagyon felnéztünk a lányokra, mert sokkal érettebbek voltak a fiúknál, és sokkal jártasabbak a szervezésben. A szexet jó és egészséges dologként kezeltük. Mindenki egyformán naiv volt bizonyos értelemben; mindenféle szexuális kísérletezgetés folyt közöttünk, de igazi aktusra nem igen került sor. Sokan meztelenül napoztak nyáron, de a kívülállók ezt nem hitték el, ha említettem ezt. Mindenki kiröhögött, mert meggyőződésük volt, hogy egy iskolában ilyesmi nem fordulhat elő.

Azt hiszem, nekem egészséges a szexhez való hozzáállásom, ami nagyban köszönhető annak a szexszel és meztelenséggel szembeni nyitottságnak, amit Summerhillben sajátíthattam el. A nemek közti egyenlőséggel szimpatizálok ugyan, de komolyan nem foglalkozom vele. Úgy érzem a nők jogaihoz való politikailag korrekt hozzáállás inkább komolykodó, mint őszinte. A hatvanas évekbeli brit iskolákban még testi fenyegetést alkalmaztak, és elkülönítették a fiúkat és lányokat egymástól. Tekintélyuralmi

és elnyomó hangulat uralkodott. A férfi nemmel társították a hatalom fogalmát. A munkásosztály tagjai között különösen nagy a kavár a fejekben. Félnék is a hatalomtól, de tisztelik is ugyanakkor. Sokuk számára az jelenti a hatalom birtoklását, ha azzal elnyomhatják családjuk női tagjait. Summerhill viszont olyan hatalmat ad az emberek kezébe, amitől nem kell félni. Önbizalmat ad, miközben egyenlőnek érezheted magad a többiekkel. Nincsenek uralkodó klikkek, vagy uralkodó nem. A belső értékeid alapján ítélnék meg. Sok-sok kis egyéniség egy helyen. Nem egyes csoportok alakítják ki az uralkodó értékrendszert, persze ez a hely méretének is köszönhető. Ha nagyobbra nőne, már nem lenne igazi Summerhill.

A munkatársaim között kívülállónak éreztem magam, inkább a háttérbe vonultam a közös beszélgetések során, mert nem voltam elég bátor, hogy elmondjam a saját véleményemet. Eleinte voltak próbálkozásaim e téren, de a többiek mindig leintettek, ha megszólaltam. Kezdtém a háryjános színében feltűnni. Semmit nem hittek el Summerhillről. Ők mindannyian utálták az iskoláikat. Én voltam a kakukktojás közöttük. Valaki, aki szerette az iskolát, ahova járt, az csak csodabogár lehetett. Summerhillben az sose jutott eszembe, hogy a többi iskola milyen rémes. Úgyhogy hamar megtanultam, jobb, ha nem beszélek Summerhillről velük. Rettenetesen naivnak éreztem magam, és gyorsan meg kellett tanulnom, hogy az érzéseimet palástoljam. Azt hiszem, azt a kezdeti iszonyatot sosem felejttem el, amit a külvilággal való szembesülés okozott, de egy idő után megszokja az ember.

Egy évet töltöttem az építőiparban, és teljesen magam alá kerültem, mert egyszerűen nem bírtam magamévá tenni a körülöttem uralkodó értékrendet. Észre se vettem, mennyire levert voltam, egész addig, amíg apám egyszer azzal nem állt elém: „Mi van fiam, depressziós lettél?” Kicsit gondolkodtam a dolgon, majd feleltem: „Igen, azt hiszem, ez rá a jó szó.” Így aztán leültünk megbeszélni mindezt, és arra jutottunk, hogy a környezetváltozás jót tenne nekem. A stoppolás gondolatát Wilf

ültette el az agyamban, aki kertésznek jött Summerhillbe, de végül nyelvtanárrá avanszált. Wilf stoppal utazta be Spanyolországot. Úgyhogy vettem magamnak egy hálózást meg a nagy hátizsákot, és elindultam, hogy körbeutazzam Angliát, próbaképpen. Ez után összeszedtem, ami pénzem csak volt, és Belgiumba utaztam. Akkor voltam 16, és fel sem merült bennem, hogy gyakorlatilag a következő tíz évet az utakon fogom tölteni, és kétszer körbeutazom a földet.

Úgy találtam, hogy a stoppolás már magában hatalmas élmény: emberekkel találkozni, összehaverkodni velük. Rengeteg nagylelkű vendégszeretettel élhettem az évek során. Az első két hónapban voltam Belgiumban, Hollandiában, Spanyolországban, Portugáliában, Franciaországban, Németországban és Lappföldön. Akkor visszamentem Hollandiába, és még mindig maradt 30 fontom, úgyhogy mindenféle megfontolás nélkül Franciaország felé vettem az utamat. Egy jazz fesztivál kellős közepére érkeztem, ahol rengeteg magamfajta vándor tartózkodott éppen. Néhányuk említette Törökországot, ami elég érdekesnek tűnt nekem, így elmentem oda. Onnan Indiába, Délkelet-Ázsiába, Indonéziába. Nagyon kevés pénz elegendő volt minderre. Négy hónapig éltem 30 fontból. Kuwaitban vért adtam további 30 fontért, és ha épp kifogytam, mindig ehhez a megoldáshoz folyamodtam. Eladogattam a cuccaimat is, pl. a karórát és a farmernadrágomat. Rájöttem, hogy Kuwaitban olcsón vehetek karórákat, amit aztán jó pénzért lehet Indiában eladni. Ezzel a kis üzleteléssel elég jól kerestem. Bombayben filmekben statisztáltam, ami nagyon jó kereseti lehetőség volt. Laoszban egy amerikai katonai bázis raktárában dolgoztam.

Már több mint száz országot a hátam mögött tudhattam, amikor úgy döntöttem, hogy az utolsó pénzemen elrepülök Ausztráliába. Anyagilag teljesen leégve érkeztem meg oda, de ahogy leléptem a gépről, már volt is állásom. Csak az volt a bibi, hogy annyira fáradt voltam az utazástól, hogy elaludtam munka közben, úgyhogy egyből ki is rúgtak. De másnap megint kaptam

munkát. Egy évet töltöttem Ausztráliában, főleg munkával, és sok pénzt sikerült összespórolnom. Valamint, Ausztráliában végre megtanultam írni és olvasni, autodidakta módon. Már kezdett az analfabetizmusom kínossá válni. Egy kínszenvedés volt a határátkeléseknél kitöltenem a formanyomtatványokat, és folyton blöffölnöm kellett. Abból is elegendő lett, hogy nem tudom elolvasni a feliratokat és útjelző táblákat. Két esetből egyszer nem is tudtam épp hol vagyok, és merre tartok. Japánban egy ideig angolt tanítottam – társalgás órákat adtam – de amikor valami megkért, hogy írjam le ezt-azt, az már nem ment. Már ott elkezdtem foglalkozni a dologgal, de csak az ausztrál sivatagban, ahol egy alumínium telep-építésen dolgoztam, került erre igazán sor; itt akadt rá elég időm és lehetőségem. Vettem egy szótárt meg pár könyvet és pár hónap alatt írástudó lett belőlem. Erre nagyon büszke voltam.

Amúgy pedig remekül éreztem magam. Az, hogy bejártam a világot és mindenütt boldogultam valahogy, nagyon magabiztossá tett. A legtöbb ember oda volt attól, amit csináltam, ahogy éltem. Hat éven át, egyetlen telet sem kellett végigasszisztálnom. Amint hűvösebbre fordult az időjárás, én már szedtem is a sátorfámat. Így aztán nem is kellett sok cuccot magammal cipelnem. Sokszor töltöttem a szabad ég alatt az éjjelt egy vékony pléd alatt, egy szál pólóban meg alsógatyában. Kávéházakban étkeztem, de sokszor invitáltak be az emberek otthonaikba; mezőkön aludtam, vagy ha épp vágytam már egy fürdőre és ágyra, akkor olcsó motelokban. Sosem voltam beteg (bár a második földkörüli utamon kaptam valami maláriaféleséget).

Mindazt, amit én végigcsináltam akkor, manapság már nem lehetne megtenni. Akkoriban még akár Iránt is körbeutazhattam stoppal gond nélkül. Ma már túl sok megszorítás van érvényben ehhez. Akkoriban a magamfajta vándor eleve ritkaságszámba ment. Ma meg már mozdulni se lehet tőlük.

Nagyon kalandos életem volt, és tulajdonképpen nem tudatos turistaként fedeztem fel a világot, hanem véletlenek sorozata

vezetett ehhez az élményhez. Rio de Janeiroba például épp a karnevál idején érkeztem. Valahogy mindig jókor csöppentem oda ezekre a történelmi helyekre és eseményekre, és csak később eszméltem rá, hogy ezek épp a turistacsalogató programok. Egyszer láttam egy gyönyörű épületet Indiában. Évekkel később pillantottam meg ugyanazt egy képeslapon, és akkor tudtam meg, hogy a Taj Mahalt láttam anno. Mindig mentem, ahova kedvem tartotta. Néha el is felejtettem hova indultam. Emlékszem, hogy egyszer Svédországban megkérdezték tőlem, hogy Stockholm felé vezet-e az út, amin én is haladtam, és nem tudtam nekik megmondani. Néha egy-egy éjszakát rács mögött töltöttem, mert bedugtak csavargás vétkéért, egyszer pedig két hetet kellett leülnöm Dél-Amerikában, mert Che Guevara egyik gerillájának néztek.

1968-ban az utam a Kalifornia megyei Haight Ashburybe[3] vetett, itt jöttem rá, mi is vagyok én. Hippi voltam. Nagyon kellemes hangulata volt az akkori Kaliforniának, de feltűnt, hogy sok hippit azt próbálta átélni, amit én már Summerhillben átéltem. Én, meglátásom szerint, egy unalmas, kockafejű hippit voltam. Szerettem a füves cigit, amire Törökországban kaptam rá, de alkoholt sose fogyasztottam és az LSD-vel sem éltem. Ezen kívül korán feküdtem-korán keltem, sok hippivel ellentétben, akik imádták az éjszakába nyúló trécseléseket és füvezéseket.

Akármerre jártam, a kirakatokban ott volt a *Summerhill* c. könyv amerikai kiadása. Amikor elmondtam, hogy én oda jártam, az emberek elhitték, tökéletes ellentétben az angolokkal, és évek óta először végre kibeszélhettem magam. Az amerikaiak akkortájt egészen fogékonyak voltak új gondolatokra. Ez igen üdítően hatott rám. Érdekelte őket Summerhill. Úgy kezeltek, mint valami hírességet és meghívtak ide-oda, hogy tartsak előadásokat.

Az első világ körüli utam Dél-Amerikában ért véget. Egy három napos Brazílián át vezető út után Beleben kötöttem ki, tetőtől-talpig porosan; a Guyana előtti utolsó állomáspontra,

az Amazonas mentén. Sosem volt még gondom a vízumokkal egész addig, ám ott dutyiba dugtak, és ki akartak toloncolni az országból. A börtönben talákoztam egy amerikai tengerésszel, aki épp a kapitányára várt, hogy váltsa ki. Felvetette, hogy a kapitány esetleg nekem is tud munkát adni a hajón, ami olajat keresett az óceánon. Így is lett. Ez megmentett a kitoloncolástól is, és a következő nyolc hónapban dollár ezreket kerestem a hajón. San Miguelben felmondtam, és úgy döntöttem, ideje hazamennem.

Persze nem sokkal később újra útra keltem, de a második világ körüli utamat is megszakította egy börtönbüntetés, ezúttal Kanadában. Egy fesztiválon lebuktam, amikor épp füvet adtam el egy téglának. Ezt még megúsztam volna, ha később gyorshajtásért el nem kapnak, és elő nem állítanak mindkét vétségért. Elkövettem azt a hatalmas marhaságot, hogy nekiálltam vitatkozni a bíróval, így két évre elítéltek, plusz kitoloncoltak az országból. Kilenc hónapot ültem le. Ott benn volt elég időm, hogy átgondoljam az életem, és hogy mit akarok vele kezdeni. Addig nagyon jól elvoltam, de már kezdtem lelki-furdalást érezni a sok lumpolás miatt, meg, hogy folyton mások vendégszeretetével éltem vissza. Úgy éreztem, most már bele kell fognom valamibe.

A hetvenes évek elején, az indiai-pakisztáni háború idején érkeztem meg Londonba, és önkéntesként jelentkeztem az Omega Hadműveletbe, ami egy erőszakmentes békekezdeményezés volt, és szöges ellentétben állt az Oxfam[4] háborúban kifejtett tevékenységével. Az Oxfam ugyanis azzal, hogy távol tartotta magát a frontvonalától, tulajdonképpen menekültproblémát kreált. Az Omega Hadművelet a tűzvonalban akarta kifejteni tevékenységét. Satish Kumarral és velem együtt tízen összedobtuk a pénzt egy pár mentőautóra, kiautóztunk a két ország határára és ott lecövekeltünk, épp félúton a két harcban álló hadsereg között. Nem csak azt értük el, hogy több napra beszüntették a harcot, de azt is, hogy az Oxfam innentől kezdve változtatott háborús tevékenységén.

Nagyon furcsa helyzet volt. Mindkét fél tisztjei odajöttek hozzánk, és teával meg uborkás szendviccselel kínáltak, kifogástalan udvariassággal. Ugyanabból a körzetből jöttek, és mindannyian a Sandhurstbe[5] jártak – csupán egy mesterségesen húzott határ választotta el őket egymástól.

A háború után kitört a kolerajárvány. Megismerkedtem egy amerikai orvossal, aki kifejlesztett egy szájon át beadható gyógyszert a szokványos oltás helyett. Felállítottuk a Kolera Gyógyító Egységet, gyűjtöttünk némi pénzt, toboroztunk pár orvostanhallgatót a környékről, és elmentünk Bangladesbe. Faluról-falura jártunk és ezeket gyógyítottunk meg gyorsan és eredményesen, hiszen a gyógyszer nélkül meghaltak volna a kiszáradástól. Ez körülbelül egy évig ment így.

Indiából Afrikába vezetett az utam, aztán vissza Angliába. 1973-ban Hylde Syms[6]-szel megalkottuk a Lifespan közösséget Yorkshire megyében. A Lifespan egy olyan terápiás közösség volt, amit Summerhillről modelleztünk, és ahol az odajövők eltölthettek hosszabb-rövidebb időt, amíg a lelki életük rendbejött. Egy egészséges élelmiszereket előállító és építési vállalkozás is kapcsolódott mindehhez. Gyerekek, felnőttek egyaránt voltak ott; még iskolánk is volt. Úgy érzem, sikeres volt ez az egész. Még egy komoly alkoholistával is értünk el szép eredményeket: megszavaztuk például, hogy adunk neki annyi pénzt, amin elegendő italt vásárolhat magának. Négy-öt volt summerhilli diák is volt ott velünk. Volt, aki hetekig maradt; volt, aki évekig. A tágas terek és remek klíma a partok közelében nagyban hozzájárult a sikerünkhöz. Néha visszalátogatok, és úgy veszem észre, hogy most is majdnem teljesen ugyanolyan, mint az én időmben volt. Csakúgy, mint Summerhill, a Lifespan is képes megőrizni igazi lényegét.[7]

Azért jöttem el onnan, mert egy politikailag aktívabb pályára szerettem volna lépni, hogy szélesítsem a tevékenységi körömet. A következő vállalkozásomat a Leeds-beli Beechwood Collegeban állítottam fel, az ICOM (Industrial Common Ownership Movement[8]) keretében. Találtam egy tágas

udvarházat; 200 ezer fontot szereztem a Manpower Sevices Commission-től[9], további 30 ezret egy másik forrásból, arra, hogy felújítsam; majd nyitottam ott egy képzési központot szövetkezetek számára. Hétvégenként üzleti konferenciák részére adtam ki a helyet, hogy legyen pénz a képzési központ számára. Öt évig vezettem, 1985/86-ig. Heti hét napot dolgoztam, gyakorlatilag mindent én csináltam, még a bárpult mögé is én álltam be. Bele is öszültem, és teljesen belefáradtam. Egy jól menő vállalkozást hagytam magam mögött; ma is jól megy az üzlet.

A Beechwoodban szerzett tapasztalatokkal a zsebemben szabadúszó üzleti tanácsadó lettem. Beletanultam a marketingbe, és jó tanár lett belőlem. A Plunkett Alapítványnál[10] dolgoztam; a tengerentúli képzésben vettem részt. Aztán pár évig lazítottam.

A következő munkám keretében az Action Research nevű szervezetnek írtam egy ajánlatot arra nézve, hogy vizsgálja meg a közösségi vállalkozásokat a lakótelepeken, és végül felállítottam a Community Economy[11] nevű vállalkozásomat, ami ma is működik. Félmillió fontot termeltem vele, 19 embernek adtam munkát, akik ott éltek a lakótelepeken pár évig, és azt vizsgálták, hogyan aknázzák ki a gazdasági lehetőségeket. Segítettem hitelegyesületeket és cégeket megalapítani, amikett folyamatosan meg is vizsgáltam, és három év elmúltával ki is értékeltük az eredményeket.

Ez után a Land and Building Trust-ot[12] segítettem világra hozni, amely egy jótékonyági intézmény. A városi önkormányzatok gyűjtenek adományokat a számára, majd ezeket valamilyen társadalmilag jótékony célra használják fel. Sok-sok képzési műhelyt segítettem működésbe hozni ezeken a helyeken. A Social Audit-ot[13], amit én fejlesztettem ki, számos vállalati projektben használták fel. A pénzügyi oldalon kívül, a környezetre gyakorolt hatást, társadalmi hatásokat és a szervezet célkitűzéseinek megvalósulását is vizsgáljuk. Ez egy merőben új dimenzióját nyitja meg a nyereség és a

veszteség fogalmának.

Amikor megnősültem, úgy döntöttem, hogy stabil hátteret alakítok ki magamnak, és életemben először megpályáztam egy nyolc órás állást. A vezető kereskedelmi igazgatója lettem az Intermediate Technology Group[14] egyik leányvállalatának, a Schumacher Intézet egyik fiókvállalatának, és a VSO (Voluntary Service Overseas[15]) Stoneleigh városbeli képzési központját is vezettem. Úgyhogy ismét gyakran úton vagyok, fejlődő országokba járok tanácsadóként, és New Yorkba, ahol az ENSZ-től és a Világbanktól próbálok pénzt gyűjteni a projektjeinkhez. Az én megbízatásom az volt, hogy minél több társadalmilag hasznos projektet dolgozzak ki, bárhol a világban. Ám ekkor már volt két gyerekem, ezért próbáltam minél kevesebb időt távol tölteni az otthonomtól.

Néhány éve megalapítottam a Friends of Summerhill Trust-ot[16], Zoe[17] kezdeményezésére, és ennek elnöke lettem. A tisztségről azóta lemondtam, de tagjaként részt veszek a nyári műhelyek megszervezésében.

Szerintem Summerhill hosszú és töretlen működésének titka a jól szervezettségében rejlik. Bár a belső működését tekintve teljes mértékben demokratikus, ám a keretét mégis egy erős hierarchikus vezetés adja. A piramis tetején ott a vezető, akinek a kezében fut össze minden szál. Sok haladó szellemiségű iskola azért bukott meg, mert nem tette magáévá ezt a fajta felépítési modellt. Az együttműködésen alapuló vezetési rendszerek előbb-utóbb frakciókra szakadnak szét, és hamarosan teljesen megfeledkeznek a gyerekekről, akiknek a szolgálatát eredetileg céljukul tűzték ki. Az is kardinális feltétel, hogy a vezető elsősorban ne a tanításban legyen érdekelt, hanem a közösség működtetésében. Summerhillnek leáldozik a napja, ha egyszer a vezetés a tanárok kezébe kerül. A tanárok akarva-akaratlanul is a tanítást tartják szem előtt, ezt diktálják az ösztöneik, és előbb-utóbb kötelezővé tennék a tanórára járást. Summerhill viszont több mint iskola: egy terápiás közösség. A rosszul funkcionáló szülői magatartás

ellensúlyozására nyújt megoldást, ami amúgy egyre katasztrofálisabb. Summerhillre ma nagyobb szükség van, mint valaha. A legnagyobb adománya, hogy megtanít rá, hogyan legyél képes folyamatosan fejlődni. Sok ember egy idő után megreked a hagyományos oktatási rendszer keretein belül, de Summerhillnek mindenre van valami jó kis trükkje a tarsolyában.

Utóirat (2001)

Az International Technology Development Group nevű szervezetet otthagytam, és idestova 10 éve dolgozom szabadúszóként különféle szervezeteknek. Jelenleg a Social Enterprise-nál[18] tanácsadóként működöm, főleg a tengerentúlra járok, szervezeteknek adok tanácsokat arra nézve, hogyan lehet fejleszteni azokat az üzleteket, melyeket a benne dolgozó tagok közösen irányítanak. Az ügyfeleim között van az Oxfam, a British Council, és az EEC[19] is. A feleségemmel élek Hay-on-Wye[20] közelében.